

بسمه تعالی

استاد محمد تقی قندهاری

جزوه درس روش تحقیق

تحقیق چیست؟

تحقیق را می توان تلاشی منظم و سازمان یافته برای بررسی مسئله ای خاص که به یک راه حل نیاز دارد توصیف کرد . همچنین در تعریفی دیگر می توان تحقیق را هر نوع فعالیت جستجوگرانه که توسط افراد برای پاسخگویی به مساله ای انجام می شود، دانست. نخستین گام در تحقیق عبارتست از آگاهی در زمینه های مشکل آفرین در سازمان و شناسایی روشن و مشخص مشکلی که به بررسی و اصلاح نیاز دارد.

تعریف روش تحقیق

به شیوه های طراحی مطالعات پژوهشی و رویه های تجزیه و تحلیل داده ها اشاره دارد. روش تحقیق میدانی نیز پژوهشی است که با گردآوری داده ها و تحلیل آن برای رسیدن به پاسخ برای مسائل مختلفی که مورد علاقه محقق است اجرا می شود.

انواع تحقیق

تحقیق را به ۲ منظور متفاوت انجام می دهند نخست حل مشکلاتی که در حال حاضر در محل کار یا جامعه وجود دارد و دوم افزودن به مجموعه دانش بشری در زمینه خاصی که مورد علاقه محقق است. هنگامی که با هدف برخورداری از نتایج یافته ها برای حل مسائل موجود در سازمان به تحقق می پردازیم آن را تحقیق کاربردی می نامیم، اما وقتی اساساً برای بهبود درک خود درباره مسائل کلی در سازمان و نیز چگونگی حل آنها تحقیق می کنیم آنرا تحقیق بنیادی یا پایه ای می خوانیم.

تفاوت عمده بین تحقیقات کاربردی و بنیادی آن است که نوع نخست اختصاصاً بر مشکل جاری نظر دارد در صورتی که گونه دوم بر هدفی کلی تر مبتنی بر تولید دانش و درک پدیده ها تاکید دارد.

تحقیق علمی

تحقیق علمی یک روش گام به گام، منطقی، منظم و دقیق برای شناسایی مشکلات، گردآوری داده ها، تجزیه و تحلیل داده ها و استنتاجهای معتبر از آنهاست. تحقیق علمی صرفاً متکی بر تجربه یا برداشتهای شخصی و درک مستقیم نیست، بلکه هدفمند و دقیق است.

ویژگی های تحقیق علمی

۸ ویژگی تحقیق علمی به شرح زیر است:

- (۱) هدفمندی : محقق کار خود را با هدف و قصدی مشخص آغاز می نماید.
- (۲) صحت و استحکام : یک بنیاد نظریه خو و طرح روش شناختی درست بر صحت یک پژوهش هدفمند می افزاید مفهوم صحت و سوابق و مدیران درستی را در جستارهای تحقیقی در بردارد.
- (۳) آزمون پذیری : تحقیق علمی این امکان را فراهم می آورد که فرضیه های منطقی آزموده شوند تا معلوم شود که آیا داده های گردآوری شده از حدس ها و فرضیه های پشتیبانی می کند یا نه ؟
- (۴) تکرار پذیری : نتایج آزمون فرضیه پس از تکرار تحقیق در موقعیت های مشابه باید همواره تأیید شود.
- (۵) دقت و اعتماد : در تحقیقات به ندرت می توانیم بر پایه یافته های تحلیل داده ها به نتایج قاطع برسیم.
- تحقیق را باید در عوض به گونه ای طراحی کنیم که یافته هایمان تا آنجا که میسر است به حقیقت نزدیک باشد و بتوانیم به آن اعتماد داشته باشیم.
- دقت : به میزان نزدیکی یافته ها بر پایه یک گروه نمونه به حقیقت اطلاق می شود.
- اعتماد : به میزان احتمالی اشاره دارد که برآورد پژوهشگر درست از آب درآید.
- (۶) عینیت : یعنی نتایج ما باید مبتنی بر واقعیت باشد که از داده های حقیقی به دست آمده اند.
- (۷) تعمیم پذیری : عبارت است از میزان قابلیت کاربرد یافته های تحقیق انجام شده توسط یک سازمان در سازمان های دیگر. هر قدر دامنه کاربرد نتایج به دست آمده از یک تحقیق گسترده تر باشد بدان معناست که تحقیق قدرت تعمیم پذیری بیشتری دارد.
- (۸) محدود گرایی : سادگی همواره به چهارچوب های تحقیقاتی پیچیده ای که چندین عامل دشوار را در بر می گیرد برتری دارد.

اهداف تحقیق علمی

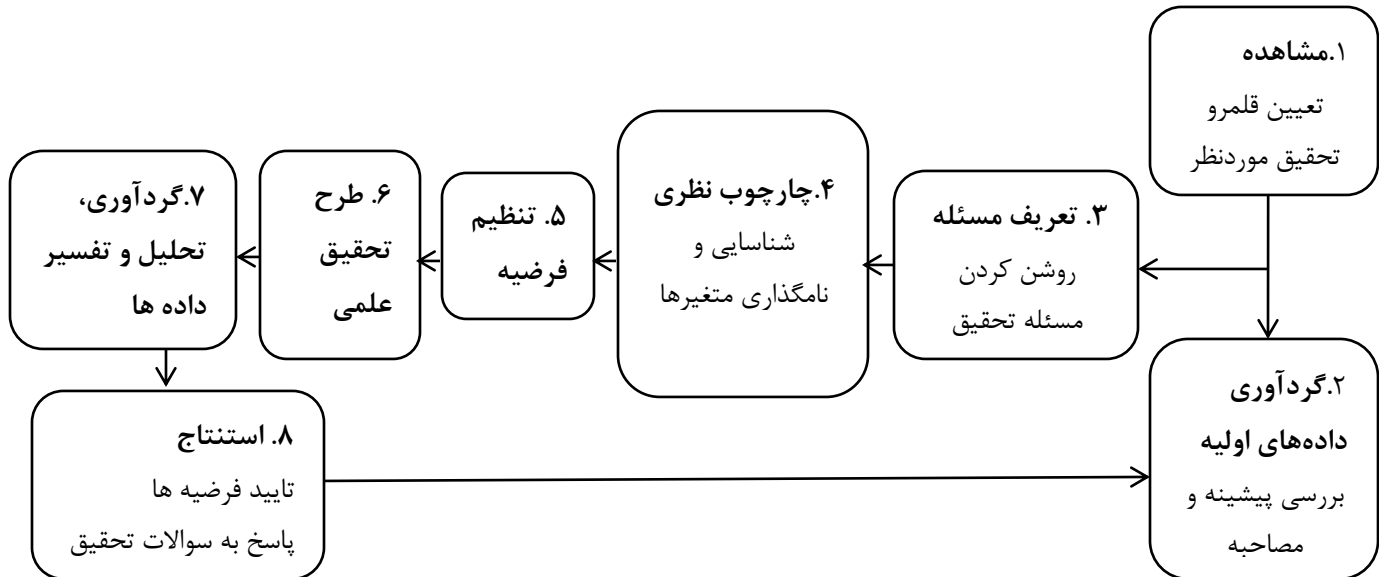
الف) بررسی و ارزیابی نظریه ها: نظریه ها با مینای عقلی یا تجربی باید آزمایش شوند.

ب) به منظور ارائه نظریه جدید

ج) برای حل مشکل

نمودار فرآیند و مراحل تحقیق

نمودار زیر فرآیند و مراحل تحقیق را نشان می دهد :

الگویی که در این جا ارائه گردیده است به صورت یک فرآیند خطی گام به گام است اما باید در نظر داشت که در واقعیت دقیقاً چنین نیست.

گام اول : « زمینه کلی و قلمرو مسئله »

زمینه کلی مسئله به کل موقعیتی اشاره دارد که در آن نیاز به تحقیق و حل مشکل وجود دارد. مثلاً میزان فروش یک محصول افزایش نمی یابد، یا اجرای برنامه ساعات کار شناور بیشتر مشکل ساز بوده است تا مشکل گشا. در این گام بر مشاهده و تمرکز بر مشکل واقعی، تأکید می گردد.

گام دوم : « گردآوری داده های اولیه »

مصاحبه های آزاد، مصاحبه های هدایت شده و بررسی کتابخانه ای « مثل مطالعه کتب مربوط، مستندات، مقاله، مجله و...» به محقق کمک می کند تا مسئله را جزئی تر توصیف کند و برای تشریح متغیرهایی که احتمالاً در مسئله تأثیر دارند، نظریه ای پدید آورد. ماهیت اطلاعاتی را که محقق برای این منظور نیاز دارد می توان به سه دسته زیر طبقه بندی کرد:

(۱) اطلاعات زمینه ای درباره سازمان یعنی عوامل بافتی

(۲) فلسفه مدیریت و خط مشی های سازمان و سایر جنبه های ساختاری

۳) استنباط ها ، نگرش ها و بازتاب های رفتاری اعضای سازمان و مراجعان یا مشتریان

انواع اطلاعات به خصوصی مثل جزئیات گذشته سازمان را می توان از سوابق سازمان استخراج کرد. هم چنین انواع اطلاعات نوشتاری مثل سیاست های مؤسسه، رویه های کاری و مقررات آن را می توان از سوابق و اسناد مؤسسه به دست آورد. این منابع موجود و آماده را داده های دسته دوم می خوانند.

نوعی دیگر از اطلاعات مانند برداشت ها و نگرش های کارکنان که از طریق گفتگو با آنان، مشاهده رویدادها، افراد، اشیاء، یا با تکمیل پرسشنامه توسط افراد به دست می آید این گونه داده ها که برای اجرای پژوهش از محل رویدادهای واقعی فراهم می شود داده های دسته اول به شمار می روند.

بررسی پیشینه موضوع

بررسی پیشینه عبارتست از بازنگری جامع آثار انتشار یافته یا نیافته از نوع منابع دست دوم در زمینه های مورد علاقه محقق. کتابخانه ها مخزن سرشاری از اطلاعات دست دوم است و محققان غالباً هفته ها و حتی ماه ها در آن به سر می برند. هدف از کاوش پیشینه آن است که اطمینان یابیم هیچ متغیر مهمی که مکرراً در گذشته بر مسئله پژوهش ما تأثیر داشته از چشم مان دور نمانده است. کاوش پیشینه نه تنها محقق را یاری می دهد تا تمام متغیرهای مربوط را در پژوهش خود بگنجاند، بلکه ترکیب زیرکانه اطلاعات بدست آمده از مصاحبه را با آنچه در مطالعات پیشین توسط دیگران ارائه شده است، آسان می کند.

نخستین گام در اجرای بررسی پیشینه، شناسایی مطالب مختلف انتشار یافته و نیافته ای است که درباره موضوع وجود دارد و می توان به آن دست یافت. گام دوم گردآوری اطلاعات مرتبط است و گام سوم نگارش مطلب مربوط به موضوع می باشد.

گام سوم: بیان مسئله

محقق پس از اجرای مصاحبه های مقدماتی و بررسی پیشینه در وضعیتی است که می تواند مسئله یا مشکل را از جایگاه اولیه و گسترده آن محدودتر کند و موضوعات مورد نظر را روشن تر تعریف کند.

مسئله می تواند تنها وجود علاقه به یک موضوع باشد که یافتن پاسخهایی درباره آن به بهتر شدن یک وضعیت کمک می کند و از این رو می توان مسئله را هر گونه وضعیتی بدانیم که در آن شکافی میان حالت موجود و حالت مطلوب وجود دارد.

کسانی که به پژوهش های بنیادی می پردازند مسائل مورد بررسی خود را اغلب با این دیدگاه تعریف می کنند نکته حائز اهمیت این آن است که علائم و نشانه های مسائل را به منزله مسئله واقعی بیان نکنیم.

گام چهارم : چهارچوب نظری

پس از اجرای مصاحبه ها و تکمیل بررسی پیشینه و تعریف مسئله، پژوهشگر آماده است که چهارچوب نظری را پدید آورد. چهارچوب نظری یک الگوی مفهومی است که مبنی بر روابط تئوری که میان شماری از عوامل است که در مورد مسئله پژوهش با اهمیت تشخیص داده شده اند.

چهار چوب نظری از پیوندهای درونی میان مقصدهایی که سرانجام در پویایی موقعیت مورد بررسی نقش دارند گفت و گو می کند. این چهارچوب به ما کمک می کند تا روابط خاصی که میان متغیرها است را در نظر بگیریم و آنها را بیازماییم و درک خود را از آنها بالا ببریم. چون چهارچوب نظری چیزی نیست جز تعیین شبکه روابط موجود میان متغیرهای مرتبط با یک مسئله ، پس لازم است بدانیم متغیر چیست و انواع آن کدام است؟

*متغیرها و انواع آن:

متغیرخصوصیت یا ویژگی است که می تواند ارزش های متفاوت و گوناگون را بپذیرد. این ارزش ها می تواند در بازه های مختلف برای یک شخص یا یک چیز متفاوت باشد یا اینکه در یک زمان برای اشخاص یا چیزهای مختلف، تفاوت داشته باشد.

مثل امتیاز آزمون درسی ، معدل دانشجویان یا میزان انگیزه دانشجویان یا کارمندان

*انواع متغیرها :

در پژوهش ۴ نوع اصلی متغیر باید شناسایی و بررسی شود:

(۱)متغیر وابسته یا ملاک

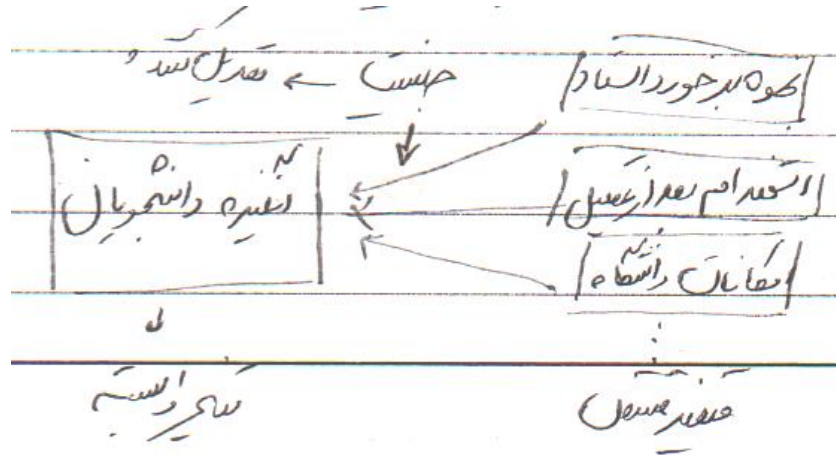
(۲)متغیر مستقل یا متغیر پیش بین

(۳)متغیر تعدیل کننده

(۴) متغیر مداخله گر

(۱)متغیر وابسته : پژوهشگر بیش از هر چیز به متغیر وابسته علاقه مند است. هدف پژوهش توصیف یا پیش بینی متغیر وابسته است. به بیان دیگر همان متغیر اصلی است که به منزله ی یک مطلب قابل پژوهش جلوه می کند. با تحلیل متغیر وابسته (یعنی چه متغیرهایی بر آن تأثیر می گذارد) می توان برای حل مسئله به پاسخ هایی دست یافت.

۲) **متغیر مستقل**: به گونه ای مثبت یا منفی بر متغیر وابسته تأثیر می گذارد. یعنی وقتی متغیر مستقل وجود داشته باشد متغیر وابسته نیز وجود خواهد داشت و هر مقدار افزایش در متغیر مستقل روی دهد، در متغیر وابسته نیز افزایش یا کاهش روی خواهد داد.

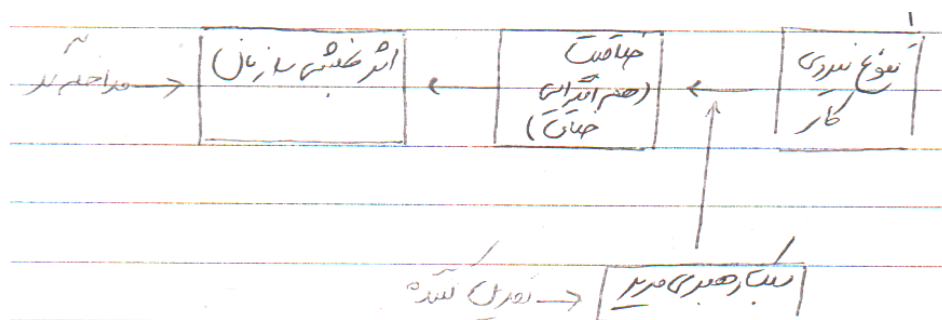

به بیان دیگر دلیل تغییر در متغیر وابسته را باید در متغیر مستقل جستجو کرد.

۳) **متغیر تعدیل کننده**: اینگونه متغیر بر رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته تأثیر اقتصایی دارد. یعنی حضور این متغیر سوم رابطه ای را که اساساً بین متغیر مستقل و وابسته مورد انتظار است تحت تأثیر قرار می دهد.

به طور مثال انگیزه دانشجویان (متغیر وابسته)، که میتواند تحت تأثیر متغیری مثل امکانات دانشگاه (متغیر مستقل) باشد، در آقایان و خانمها متفاوت باشد، لذا در اینجا جنسیت به عنوان متغیر تعدیل کننده عمل می کند.

۴) **متغیر مداخله گر**: از زمانی که متغیرهای مستقل به جریان می افتند تا در متغیر وابسته نفوذ کنند و تا زمان این تأثیر گذاری، متغیرهای مداخله گر ظاهر می شوند. بدین ترتیب نوعی ویژگی یا بعد زمانی برای متغیر مداخله گر وجود دارد. یعنی ابتدا متغیر مستقل رخ میدهد، سپس متغیر مداخله گر و نهایتاً متغیر وابسته روی میدهد.

*مداخله گر بحث زمانی است.

ویژگی های چهارچوب نظری

اکنون که انواع مختلف متغیرهایی را که در یک وضعیت عمل می کنند بررسی کردیم و دانستیم رابطه میان آنها چگونه برقرار می شود می توانیم به چگونگی پدید آمدن مدل های مفهومی یا چهارچوب نظری برای تحقیق مان بپردازیم. چهارچوب نظری بنیانی است که تمامی پژوهش بر آن استوار است این چهارچوب شبکه ای است منطقی ، توصیفی ، مشتمل بر روابط موجود میان متغیرهایی که در پی اجرای فرآیندهایی چون مصاحبه ، مشاهده و بررسی پیشینه شناسایی شدند.

اجزای چهارچوب نظری

در چهارچوب نظری روابط موجود میان متغیرهای مستقل ، متغیرهای وابسته و متغیرهای تعدیل کننده و مداخله گر چنانچه وجود داشته باشند، نشان داده می شود. اگر متغیر تعدیل کننده وجود داشته باشد باید چگونگی و نوع روابط ویژه ای را که تعدیل می کنند تشریح شود. هم چنین اگر متغیرهای مداخله گری وجود داشته باشند بحثی نیز درباره اینکه چرا و چگونه باید با آنها به عنوان مداخله گر برخورد کرد ارائه شود.

گام پنجم: تنظیم فرضیه

وقتی توانستیم با استدلال منطقی در چهارچوب نظری متغیرهای مهم را در یک زمینه خاص تشکیل یا تشخیص دهیم و بین آنها رابطه برقرار کنیم ، باید به یاری آزمون دریابیم که آیا روابطی که بر پایه نظریه ای معین بنیان شده اند واقعیت دارند یا نه ؟

تعریف فرضیه : فرضیه حدس عالمانه است درباره حل یک مسئله . فرضیه را می توان به منزله رابطه ای منطقی بین دو یا چند متغیر تعریف کرد که به صورت جمله ای آزمون پذیر بیان می شود.

این روابط بر پایه شبکه ارتباطاتی است که ریشه در چهارچوب نظری دارد.

مثال : اگر خلبانی آموزش لازم برای برخورد با وضعیت های پر رفت و آمد پرواز را طی کند، تخلفات ایمنی هوایی کاهش خواهد یافت.

البته ما انتظار داریم فرضیه هایمان پذیرفته شود، زیرا رابطه ای است که به طور منطقی اندیشیده شده است با این حال ممکن است برخی فرضیه ها پذیرفته نشوند که در این صورت در پی دلایل آن خواهیم بود.

چهار چوب یا شکل های بیان فرضیه

فرضیه میتواند به شکلهای زیر بیان شود:

۱. جمله های اگر پس: که می تواند وجود تفاوت بین دو یا چند گروه را با توجه به متغیرها بیازماید. برای آنکه دریابیم آیا ارتباط یا تفاوتی وجود دارد می توان از این قالب فرضیه ها استفاده کرد.

مثال: اگر کارکنان سالم تر باشند پس کمتر از مرخصی استعلاجی استفاده می کنند.

۲. فرضیه های جهت دار: چنانچه در بیان رابطه موجود بین دو متغیر، واژه هایی همچون مثبت - منفی بیشتر از، کمتر از و نظایر آن به کار رود این فرضیه ها جهت دار هستند چون سمت و سوی رابطه ی بین متغیرها را نشان می دهند.

مثال: هر میزان یا هر قدر تنش در محیط کار بیشتر باشد کارکنان رضایت شغلی کمتری دارند.

یا: انگیزش در زنان بیشتر از مردان است.

۳. فرضیه های غیر جهت دار: که روابط یا تفاوتی را وضع می کنند ولی سمت و سوی این روابط یا تفاوت ها را نشان نمی دهند به بیان دیگر اگر چه تصور می رود که باید رابطه معنی داری بین دو متغیر وجود داشته باشد ولی نمی توانیم بگوییم این رابطه مثبت است یا منفی.

مثال: بین سن و رضایت شغلی رابطه وجود دارد.

فرضیه های غیر جهت دار را از زمانی می توان بیان کرد که یا روابط و تفاوت پیشتر کشف نشده باشند یا در پژوهش های قبلی یافته های متناقض در مورد آنها به دست آمده است.

۴. فرضیه های صفر و جانشین: پیشنهادی است که یک رابطه مشخص و دقیق بین دو متغیر را بیان می کند بدان معنا که بیان می کند همبستگی جامعه بین دو متغیر برابر صفر است یا آنکه تفاوت میانگین دو گروه در جامعه بین دو متغیر برابر با صفر است یا آنکه تفاوت میانگین دو گروه در جامعه مورد بررسی صفر است. به طور کلی فرضیه صفر به عنوان عدم ارتباط با عدم ارتباط معنی دار بین دو متغیر یا عدم تفاوت معنی دار بین دو گروه می باشد.

فرضیه جانشین که در نقطه مقابل فرضیه صفر قرار دارد جمله است که تفاوت بین دو متغیر را و یا دو گروه را نشان می دهد. به عبارت دیگر در فرضیه صفر بیان می کنیم که هیچ تفاوتی بین آنچه ممکن است در ویژگی های جامعه بیابیم و نمونه ای که درباره اش پژوهش می کنیم وجود ندارد.

مثال : فرض کنید میانگین سطح انگیزه مردان را با μ_m نشان دهیم و میانگین سطح انگیزش زنان را با μ_w نشان دهیم فرضیات صفر و جانشین برای این مورد به صورت زیر خواهد بود.

$$H_0 = \mu_m = \mu_w \quad \frac{\mu_m - \mu_w}{\sigma / \sqrt{n}} = 0$$

$$H_A = \mu_m > \mu_w \quad \frac{\mu_m - \mu_w}{\sigma / \sqrt{n}} > 0$$

گام ششم : طرح تحقیق علمی

طرح پژوهش متضمن شماری از گام ها منطقی تصمیم گیری است. و مسائل مختلفی که در آن مطرح می شود عبارتند از :

- (۱) محل اجرای مطالعه
- (۲) نوع مطالعه
- (۳) میزان دست کاری و کنترل یا مداخله پژوهشگر
- (۴) محدوده زمانی مطالعه
- (۵) واحد تحلیل
- (۶) طرح نمونه برداری
- (۷) روش های گردآوری داده ها
- (۸) اندازه گیری متغیرها
- (۹) تحلیل داده ها به منظور آزمون فرضیه ها

گام هفتم : تحلیل و تغییر داده ها

پس از آنکه داده ها از نمونه های جامعه آماری جمع آوری شد باید داده ها را جهت آزمون فرضیه ها تحلیل کنیم که شامل مراحل زیر است.

(۱) آماده سازی داده ها برای تحلیل

(۲) درک داده ها

(۳) آزمون پردازش داده ها: یعنی بهترین رابطه را پیدا کنیم و آن را به بهترین شکل نشان دهیم.

(۴) آزمون فرضیه

گام هشتم : تهیه و تدوین گزارش پژوهش

پس از تحلیل داده ها پژوهشگر باید نتایج کار خود را به همراه توصیه هایی و پیشنهادات و هم چنین بیان محدودیت های تحقیق ، عرضه کند که این موارد اغلب به صورت گزارش کتبی و گاهی همراه با ارائه شفاهی عرضه می گردد.

بخش دوم مطالب

فصول پایان نامه یا رساله

فصل ۱ : کلیات تحقیق

(۱) بیان مسئله

(۲) ضرورت و اهمیت مسئله

(۳) اهداف تحقیق

(۴) تعریف متغیرها

(۵) سؤالات تحقیق

(۶) چهارچوب مفهومی تحقیق

(۷) فرضیه های تحقیق

۸) قلمرو مکانی و زمانی و موضوعی

۹) تعریف کلمات کلیدی

فصل ۲: مروری بر ادبیات (پیشینه پژوهش)

از نظر تاریخی و نظری موضوع بررسی می‌گردد.

فصل ۳: روش تحقیق

۱) روش تحقیق

۲) جامعه و نمونه

۳) ابزارهای گردآوری داده‌ها

۴) ابزارهای تحلیل داده‌ها

۵) و

فصل ۴: تجزیه و تحلیل داده‌ها

فصل ۵: نتیجه‌گیری و پیشنهادات